

Л. М. Акімова¹,
к. е. н., доцент, Заслужений працівник освіти України, доцент кафедри фінансів
та економіки природокористування, Національний університет водного
господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.57

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

L. Akimova¹,
Ph.D. in Economics, Associate Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Associate Professor of Finance and Economics of Nature Management Department,
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

DIRECTIONS OF IMPROVING THE REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF ECONOMIC SAFETY OF THE STATE

У статті розглянуто підходи щодо визначення поняття "економічна безпека". Визначено, що як і всі важливі категорії економічна безпека функціонує дотримуючись таких основних принципів: верховенство закону, додержання балансу економічних інтересів, взаємна відповідальність, своєчасність і адекватність, пріоритет договірних (мирних) заходів, інтеграція. Розглянуто основні рівні економічної безпеки. Виявлено, що для ефективного функціонування міжнародної економічної безпеки створено ряд організацій. Визначено, що суб'єкти, які забезпечують економічну безпеку держави поділяються залежно від їх компетенції, тобто функціонують у певних системах цивільного контролю та секторі безпеки та оборони. Охарактеризовано основні нормативно-правові акти, які є основою функціонування вищенаведених суб'єктів. Розглянуто основні нормативно-правові акти, забезпечують ефективне функціонування основних сфер економічної безпеки держави. Визначено основні напрямки удосконалення нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави.

In the article approaches are considered, by definition of the concept "economic security". It is determined that, like all important categories, economic security functions by observing the following basic principles: rule of law, observance of the balance of economic interests, mutual responsibility, timeliness and adequacy, priority of contractual (peace) measures, integration. The main levels of economic security are considered. It was revealed that a number of organizations have been established for the effective functioning of international economic security. It is determined that the subjects that ensure the economic security of the state are subdivided depending on their competence, that is, they function in certain systems of civilian control and the security and defense sector. The basic normative legal acts that are the main functions of the above-mentioned subjects are described. The main regulatory legal acts ensuring effective functioning of the main spheres of economic security of the state are considered. The main directions of improving the regulatory and legal support for the economic security of the state are determined.

In modern conditions of transformational changes, the issue of economic security is extremely urgent. Since it is economic security that is an important component of the country's national security, without which the economy can not effectively develop. Despite the fact that economic security is

¹ ORCID: 0000-0002-2747-2775

adversely affected by factors that lead to possible economic, social, material losses, the state must create for such a stable functioning such a component of national security as an economic, favorable legal field that would regulate all aspects of economic security.

So, from the overlooked research, we saw that today there is a powerful regulatory and legal framework that regulates relations in socially important spheres of life. That is, a number of laws regulating the spheres of economic security have been adopted, that is: macroeconomic, financial, foreign economic, investment, scientific and technological, energy, production, demographic, social, food. However, despite this, there is the problem of the absence of a law that would regulate, namely, economic security. I take into account this factor, we proposed the main directions for improving the regulatory and legal support for the economic security of the state. We believe that the consideration of these recommendations will improve the process of functioning and regulation of economic security of the state.

Ключові слова: економічна безпека, міжнародна економічна безпека, національна безпека, макроекономічна безпека, фінансова безпека, державне регулювання.

Key words: economic security, international economic security, national security, macroeconomic security, financial security, state regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах трансформаційних змін питання економічної безпеки постає надзвичайно актуальним. Оскільки саме економічна безпека є важливою складовою національної безпеки країни, без якої не може ефективно розвиватись економіка. Зважаючи на те, що економічна безпека зазнає негативного впливу чинників, котрі призводять до можливих економічних, соціальних, матеріальних втрат, то держава повинна створити для стабільного функціонування такої складової національної безпеки як економічна, сприятливе правове поле, котре б, регулювало всі аспекти економічної безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження в сфері удосконалення нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави знайшли своє відображення у працях таких вчених: Л. Акімова, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, В. Малишко, І. Мігус, С. Пирожков, А. Ревенко, Г. Старостенко, Т. Поснова, С. Онишко.

Однак інтереси вищезазначених дослідників перебувають у сфері розгляду теоретичної основи забезпечення економічної безпеки держави, що в свою чергу зумовило актуальність дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначення напрямків удосконалення нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сьогодні економічна безпека окрім того, що є головною складовою національної безпеки країни

включає в себе також низку важливих складових, зокрема: макроекономічна, грошово-кредитна, фінансова, валютна, воєнна, екологічна, демографічна, соціальна та інші. Зважаючи на це ми вважаємо варто надати дефініцію поняттю "економічна безпека".

Л. Акімова вважає, що економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [2, с. 19].

Г. Старостенко, С. Онишко та Т. Поснова стверджують, що економічна безпека — це складна багатофакторна динамічна система, що виражається в її масштабах, структурі і технічному рівні, за яких вона здатна створювати матеріальні та фінансові ресурси, що є достатніми, по-перше, для захисту національних інтересів у внутрішньополітичній, міжнародній, інформаційній, екологічній сферах, у сфері здоров'я людей, захисту від тероризму, корупції тощо, а по-друге, для забезпечення рівня та якості життя населення, що гарантує можливість підтримки соціального миру та суспільної стабільності, а також створює умови для економічного зростання [10].

Науковець А. Ревенко зазначає, що економічна безпека держави це — "стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендегенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства" [9, с. 15].

А. Городецький вважає, що економічна безпека означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків [3, с. 46].

На думку С. Пирожкова, економічна безпека — це сукупність умов, за яких країни зберігають свої економічні інтереси; задовольняють у довгостроковому періоді потреби суспільства і держави; генерують інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку; протистоять зовнішнім економічним загрозам та повністю використовують національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці [8, с. 14].

Рис. 1. Основні рівні економічної безпеки держави

Джерело: складено автором.

Науковець Я. Жаліло розглядає економічну безпеку "як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання" [4, с. 25].

Ми погоджуємось з визначеннями науковців, щодо окреслення поняття економічна безпека, а також вважаємо її складною, багатофакторну систему, котра забезпечує важливі сфери суспільного життя.

Варто зазначити, що як і всі важливі категорії економічна безпека функціонує дотримуючись таких основних принципів:

— верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки;

— додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;

— взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;

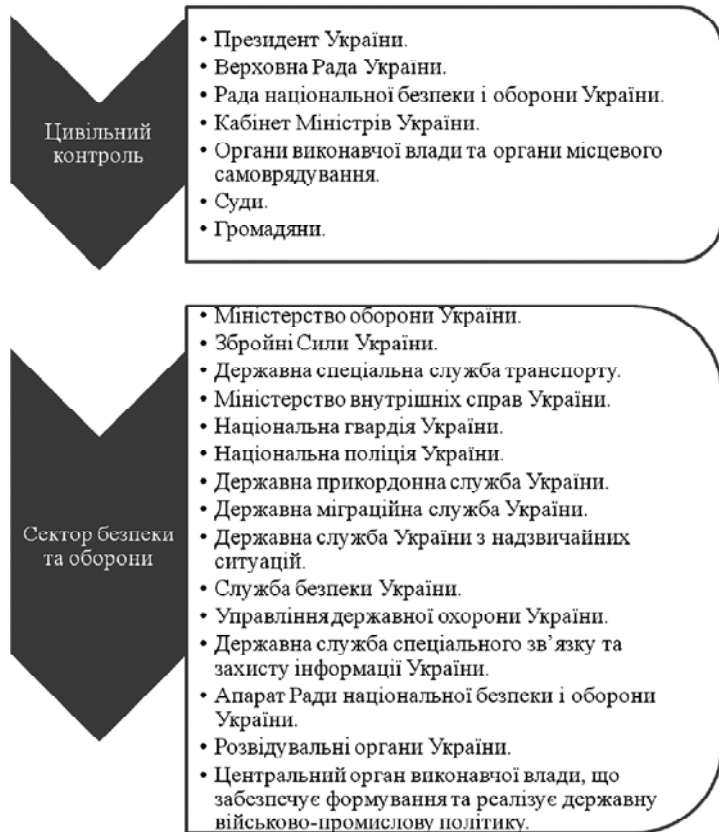
— своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;

— пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;

— інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Вищенаведені принципи застосовуються до різних рівнів економічної безпеки держави. До основних рівнів економічної безпеки держави належать (рис. 1).

З рисунка 1 ми бачимо, що до основних рівнів економічної безпеки держави належать:

Рис. 2. Основні суб'єкти, які забезпечують економічну безпеку держави

Джерело: складено автором на основі [5].

Макроекономічна	<ul style="list-style-type: none"> • “Про приватизацію державного та комунального майна” • “Про публічні закупівлі”
Фінансова	<ul style="list-style-type: none"> • “Про Державний бюджет на 2018 рік” • “Про банки та банківську діяльність”
Зовнішньоекономічна	<ul style="list-style-type: none"> • “Про зовнішньоекономічну діяльність” • “Про Митний тариф України”
Інвестиційна	<ul style="list-style-type: none"> • “Про інвестиційну діяльність” • “Про інститути спільного інвестування”
Науково-технологічна	<ul style="list-style-type: none"> • “Про інноваційну діяльність” • “Про вищу освіту” • “Про наукові парки”
Енергетична	<ul style="list-style-type: none"> • “Про енергозбереження” • “Про нафту і газ”
Виробнича	<ul style="list-style-type: none"> • “Про господарські товариства” • “Про фермерське господарство”
Демографічна	<ul style="list-style-type: none"> • “Про охорону дитинства” • “Про імміграцію”
Соціальна	<ul style="list-style-type: none"> • “Про оплату праці” • “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” • “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям” • “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”
Продовольча	<ul style="list-style-type: none"> • “Про угоди про розподіл продукції” • “Про державну підтримку сільського господарства України” • “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”

Рис. 3. Основні нормативно-правові акти головних сфер економічної безпеки країни

Джерело: складено автором на основі [7].

— міжнародний, зокрема під міжнародною економічною безпекою розуміють особливий стан світової економіки, за допомогою якого здійснюється співробітництво країн під час вирішення глобальних економічних проблем людства, вільного вибору та впровадження незалежної стратегії сталого та ефективного соціально-економічного розвитку під час активної участі в міжнародному поділі праці.

Для ефективного функціонування міжнародної економічної безпеки створено ряд організацій, які мають на меті забезпечення економічної безпеки. До основних з них належать: Міжнародний валютний фонд (далі — МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (далі — МБРР), Світова організація торгівлі (далі — СОТ) та інші. Правовими гарантіями під час забезпечення міжнародної економічної безпеки є: дотримання принципів рівноправності держав незважаючи на рівень соціального та політичного ладу; свобода вибору шляхів та форм організації економічного життя; взаємовигідне співробітництво та вільний вибір подальшо-

го розвитку фінансових, економічних, науково-технологічних ат інших мирних відносин між країнами, які мають на меті досягнення економічного та соціального прогресу; мирне врегулювання економічних суперечок без застосування зброї та силового тиску.

— національний, під національною безпекою або економічною безпекою країни слід розуміти не лише захист важливих складових суспільного життя, але й можливість інститутів влади створювати необхідні механізми для реалізації та захисту національних інтересів від впливу негативних чинників;

— рівень окремо узятій господарської структури дозволяє визначити економічну безпеку підприємства, тобто стан найбільш ефективного використання його ресурсів для запобігання загрозам і забезпечення стабільного функціонування як у теперішній час, так і в майбутньому. Під час забезпечення економічної безпеки підприємства варто здійснювати: оцінку та управління економічними ризиками, аналізувати загальний стан економіки;

— Під економічною безпекою особистості розуміють такий стан життєдіяльності людини, за якого забезпечуються правовий та економічний захист його життєвих інтересів, дотримання конституційних прав та обов'язків. Найбільш серйозними видами економічних загроз особистості є порушення прав споживача, невплата пенсій і заробітної плати, безробіття, неоправдане знецінення заощаджень, рекет, шахрайство тощо. Економічна безпека особистості багато в чому визначається станом національної економіки [6, с. 132].

Зважаючи на багатоаспектність та важливість функціонування економічної безпеки на різних рівнях, варто визначити основних суб'єктів, які забезпечують економічну безпеку держави (рис. 2).

З рисунка 2 ми бачимо, що суб'єкти, які забезпечують економічну безпеку держави поділяються залежно від їх компетенції, тобто функціонують у певних системах цивільного контролю та секторі безпеки та оборони. В свою чергу система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського контролю.

Зокрема до складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Всі вищезазначені суб'єкти функціонують в певному правовому полі, дотримуючись при цьому нормативно-правових актів, які забезпечують економічну безпеку держави. До основних нормативно-правових актів, які забезпечують економічну безпеку держави належать:

- Конституція України;
- Кодекси України (Цивільний, Кримінальний, Господарський);
- Закони України;
- методичні рекомендації;
- Постанови (НБУ, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України);
- Укази Президента.

Конституція України — регулює відносини у сфері господарювання, зокрема, відповідно до ст. 18 зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальноприйнятими принципами і нормами міжнародного пра-

ва. Варто також відмітити те, що в ст. 42 цього Закону зазначено, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополією становити на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом [1, с. 23].

Цивільним Кодексом України (далі — ЦКУ) регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [1, с. 23].

Згідно з Кримінальним кодексом України здійснюється правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [1, с. 23].

У ст. 1 Господарського кодексу України (далі — ГКУ) визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [1, с. 24].

Відповідно до напрямів, тобто до категорій підсистем, які входять в економічну безпеку держави розрізняють законодавчі акти, які регулюють основні сфери, які входять до економічної безпеки, тобто: макроекономічну, фінансову, зовнішньоекономічну, інвестиційну, науково-технологічну, енергетичну, виробничу, демографічну, соціальну, продовольчу. Ми вважаємо, що варто розглянути, які саме основні нормативно-правові акти, забезпечують ефективне функціонування вищезазначених сфер, що в свою чергу позитивно сприяє на економічну безпеку держави (рис. 3).

З рисунка 3 ми можемо побачити, що на сьогодні прийнято достатньо законів, які регулюють основні напрямки суспільного життя країни, що в свою чергу призводить до забезпечення економічної безпеки держави.

Однак, не зважаючи на такий комплекс нормативно-правового забезпечення існує одна з найважливіших проблем, зокрема відсутність закону, котрий регулював би, основні аспекти забезпечення економічної безпеки держави. Сьогодні прийнятий закон України "Про національну безпеку України" від 21.06.2018 р. № 2469-VIII, який визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. А також, цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запровад-

жується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони. Але при цьому він не визначає основні проблеми економічної безпеки країни з позицій різних сфер господарювання [5].

Отже, ми вважаємо, що основними напрямками удосконалення нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави повинні стати:

— прийняття закону, в якому б, здійснювалось регулювання та розмежування основних аспектів економічної безпеки, зокрема визначення загроз, які негативно впливають на економічну безпеку, а також кроки щодо їх вирішення;

— усунення наявних прогалин в нормативно-правовій базі;

— розмежування повноважень органів державного регулювання.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, з вищепроведеного дослідження ми побачили, що на сьогодні існує потужна нормативно-правова база, яка регулює відносини в суспільно важливих сферах життя. Тобто прийнята ціла низка законів, що які регулюють сфери, які входять до економічної безпеки, тобто: макроекономічну, фінансову, зовнішньоекономічну, інвестиційну, науково-технологічну, енергетичну, виробничу, демографічну, соціальну, продовольчу. Однак, не зважаючи на це існує проблема, яка полягає в відсутності закону, котрий регулював би, саме економічну безпеку. Зважаю на цей фактор ми запропонували основні напрямки вдосконалення нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави. Ми вважаємо, що врахування даних рекомендацій дозволить удосконалити процес функціонування та регулювання економічної безпеки держави.

Література:

1. Акімова Л.М. Державне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. Акімова, А. Лисачок // ДП "Видавничий дім "Персонал" (5). — 2017. — С. 16—28.

2. Акімова Л. М. Роль та місце економічної безпеки в системі державного управління забезпечення національної безпеки України / Л.М. Акімова // Публічне урядування: збірник. — № 2 (12) — лютий 2018. — Київ: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — С. 15—29.

3. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: [підручник] / М.М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.

4. Жаліло Я. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — К.: ВПЦ "Київський університет", Інститут міжнар. відносин / Я.А. Жаліло. — 2001. — Вип. 26. — С. 24—27.

5. Закон України "Про національну безпеку України" від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page>

6. Малишко В.М. Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України / В.М. Малишко // Юридичний вісник. — № 4 (37). — 2015. — С. 129—133.

7. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>

8. Пирожков С.І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / С.І. Пирожков. — К.: НІПМБ, 2003. — 42 с.

9. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України / А. Ревенко // Економіка України. — 1993. — № 11. — С. 15—21.

10. Старостенко, Г. Національна економіка: навч. посіб [Електронний ресурс] / Г. Старостенко, С. Онишко, Т. Поснова. — К.: Ліра. — 2011. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1344061444697/ekonomika/natsionalna_ekonomika_ekonomichna_bezpeka

References:

1. Akimova, L.M. and Lysachok A.V. (2017), "State regulation of financial and economic safety of subjects of economic activity", DP Publishing House Personnel, vol. 5, pp.16—28.

2. Akimova, L.M. (2018), "Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine", Public management: collection, vol.12, pp.15—27.

3. Yermoshenko, M.M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing], KNTEU, Kyiv, Ukraine.

4. Zharilo, Ya. (2001), "Economic security of the state, enterprises, individuals in an integrated society", *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, vol. 26, p. 24—27.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "On National Security of Ukraine", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page> (Accessed 22 August 2018).

6. Malysheko, V.M.(2015), "Actual problems of economic security in the system of national security of Ukraine" *Yurydychnyj visnyk*, vol. 4 (37), p. 129—133.

7. The official web-portal of the Verkhovna Rada of Ukraine (2018), available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>(Accessed 22 August 2018).

8. Pyrozhekov, S.I (2003), *Metodychni rekomendatsii schodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Methodical recommendations for assessing the level of economic security in Ukraine], NIPMB, Kyiv, Ukraine.

9. Revenko A. (1993), "Problems of the National Economic Security of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 15—21.

10. Starostenko, G., Onyshko, S., and Podsnov, T. (2011) *Natsional'na ekonomika* [National Economy], Lira, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2018 р.